

ŽIVA KULTURNA DEDIŠČINA SLOVENIJE

Gradovi kralja Matjaža

Ime: Gradovi kralja Matjaža

Zvrst: Ljudsko slovstvo, Uprizoritve

Podzvrst: Pripovedništvo, Folklorno turistične prireditve

Predmetna oznaka:

Lokacija: Podpeca, Občina Črna na Koroškem

Nosilec izročila, znanja ali dejavnosti: Matjaž Mrdavšič, vodja Turizma pri Matjažu, Okrepčevalnica pri Matjažu, Podpeca 43, 2393 Črna na Koroškem. Tel: 02 8703003, 031 327395, E:

info@primatjazu.com, www.PriMatjazu.com

Prostor dediščine: Mitnek pod Peco – ravnica ob Okrepčevalnici pri Matjažu (Podpeca 43, Črna na Koroškem)

Geokode lokacije (GPS): Mitnek N 46° 29' 38", E 14° 49' 26"

Pristojnosti: Folkloristika, Etnologija

Povezave z ustanovami: Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, <http://isn.zrc-sazu.si/>

Povezave z registri:

Avtorica prijave: dr. Monika Kropelj (Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana)

Opis dediščine

Izpričano je, da so Tolminci peli in pripovedovali o kralju Matjažu že sredi 16. stoletja. Ljudske pesmi o kralju Matjažu pripovedujejo o bojih proti Turkom, ugrabitvi Alenčice ali o reševanju ujetega kralja Matjaža iz turške ječe. Medtem ko slovenske ljudske pesmi opevajo predvsem njegova junaštva v boju s Turki ali pa se navezujejo celo na antični motiv »Godca pred peklom«, so povedke o Kralju Matjažu včasih prozna priredba ljudskih pesmi o njem, večkrat pa povsem druge vsebine.

Najpogostejše so povedke o kralju Matjažu, ki se upre Bogu in o pod goro pokopani vojski. Nekatere zgodbe pripovedujejo, kako kralju Matjažu fantič, ki je v resnici Bog, doda k jedi sol, Matjaž želi sol imeti in oblubi, da mu bo dal toliko sveta, kolikor ga lahko obide njegov konj v enem dnevu, oziroma kolikor ga obhodi božji hlapec in dekla, ki pa sta sonce in luna, torej pripade Bogu celi svet. Kralj Matjaž obljubljenega plačila noče dati, Bogu se upre in z vojsko vred ga zagrne gora. V tovrstnih povedkah se prevzetni kralj Matjaž bojuje z Bogom, pri tem je poražen in pred uničenjem ga zagrne gora. Zdaj spi za kamnito mizo, okoli katere se mu ovija brada, skupaj s svojo vojsko v gori Peci, po drugih izročilih pa v Postojnski jami, pri Mrzli vodi pod Višarjem, pod Sveto goro na Štajerskem, v Dobraču, pod Krimom, pod Donačko goro, pod Triglavom, na Sorškem polju, na Pliberškem polju ali na Ljubljanskem polju ipd. Matjaževe »kamre« so tudi pri Zavratcu na Idrijskem, včasih so bile zaprte z železnimi vrati.

Druge zgodbe pripovedujejo, kako so spečega Matjaža obiskali naključni popotniki v votlini. Za hip se je prebudil in rekel popotniku, naj pogleda skozi okno, ko to stori, zagleda prostrano polje, na katerem je spala črna vojska s konji. Včasih vidi popotnik skozi prvo okno vse polno ljudi, skozi drugo okno lepo polje žita, ki ga žanje en sam človek, skozi tretje okno pa vidi spet vse polno ljudi. Matjaž mu razloži, da je podoba skozi prvo okno današnja, skozi drugo okno takšna kakršna bo takrat, ko se bo vrnil na svet kralj Matjaž, skozi tretje okno pa takšna, kot bo, ko se bodo ljudje ponovno namnožili in pokvarili.

V pripovedih in pesmih o kralju Matjažu je združeno tako epsko kot bajeslovno izročilo. Izročilo o kralju Matjažu spečem v svetovni gori in o njegovem prebujenju odsevajo kozmološke in apokaliptične predstave. Ko bo namreč kralj Matjaž potegnil svoj meč do polovice iz nožnice, se bo začela vojska prebujati, ko pa ga bo popolnoma izvlekel oz. ko bo meč sam skočil iz nožnice, ali ko se bo Matjažu brada trikrat, sedemkrat ali devetkrat ovila okoli mize, bo vojska oživela in vrnil se bo zlati vek. Po drugih pripovedih pa bo takrat Kralj Matjaž dvignil strašno vojsko in pokončal svet. Pred votlino, v kateri spi kralj Matjaž, raste suha lipa, ki ozeleni za božič, med polnočjo in eno uro pa tudi vzcveti, potem pa se zopet posuši. Ali pa bo lipa ozelenela nekoč na Jurjevo, ko se bo kralj Matjaž

ponovno prebudil ter obesil svoj ščit nanjo, ko bo lipa ozelenela bo tudi Matjaževa vojska ponovno oživela.

Izročilo o kralju Matjažu še posebej oživlja zimska prireditve – postavljanje sneženih gradov kralja Matjaža, ki se odvija na ravnici Mitnek pod Peco – pred Okrepčevalnico pri Matjažu že od leta 1993 dalje v mesecu januarju. V okviru prireditve »Gradovi kralja Matjaža« je bilo v prvih sedemnajstih prireditvah zgrajenih 883 sneženih gradov. Skupine graditeljev pridejo iz vse Slovenije pa tudi iz Evrope. Ekipe imajo lahko od pet do osem članov, prijaviteli se morajo predhodno in plačati prijavnino. Skupine si nadenejo zanimiva imena, pogosto zajemajo iz narečnega besednjaka in aktualnih družbenih dogajanj. V času prireditve razpišejo v koroških osnovnih šolah tudi likovni in literarni natečaj, zmagovalci so razglašeni drugi dan prireditve – v nedeljo, ki je namenjena tudi otrokom, da lahko nastopajo in postavijo svoje gradove.

Organizacija in ohranjanje prireditve »Gradovi kralja Matjaža« ter s tem povezano ohranjanje dediščine o kralju Matjažu sloni na nadarjenih posameznikih – ustvarjalcih gradov, ki prihajajo ne le iz okoliških krajev, pač pa tudi iz ostalih slovenskih regij, ter na posameznikih, ki delajo oz. so zaposleni v tovrstnih organizacijah in podjetjih, predvsem v Občini Črna, Turistično informativnih centrih, v muzejih ali delajo v drugih sorodnih dejavnostih.

Ali se bo tradicija uspešno nadaljevala in razvijala, je odvisno predvsem od mladih in njihove povezanosti s to tradicijo, kar zaenkrat dobro poteka tako preko izobraževalnih, kulturnih in družabnih dejavnosti, kakor preko medijskih in medmrežnih informacij.

Največja nevarnost, ki ogroža obstoj teh prireditev in vključevanje dediščine v kulturno krajino predstavlja morebitna nezainteresiranost organizatorjev, udeležencev ali občinstva.

Za ohranjanje te dediščine je ključnega pomena osveščanje mladih v šolah in izobraževalnem procesu ter seznanjanje s prireditvijo preko spleta. Pomembno je, da se ohranja zainteresiranost lokalne skupnosti ter posameznikov. Dobro bi bilo okrepiti informiranost tudi preko medijev ter povečati turistično, kulturno in oglaševalno dejavnost.

Izročilo o kralju Matjažu in prireditve povezane s to tradicijo imajo pomembno vlogo za kvaliteto življenja ljudi, ki tu bivajo ter za obogatitev kulturne krajine ter kulturnega in družabnega življenja okoliškega in širše slovenskega prebivalstva. Vloga postavljanja gradov kralja Matjaža in druge prireditve ter obeležja povezana s tem izročilom zelo obogatijo kulturno in turistično ponudbo. Njihov pomen pa je tudi v oživljanju teh – sicer od kulturnih dogodkov pogosto odrezanih – krajev.

Vas Črna na Koroškem s 300-letno rudarsko tradicijo leži ob reki Mežici. Tu so kuhali oglje, gradili fužine, odpirali revirje svinčeve in cinkove rude, ter postavljali topilnice. V centru kraja, ki je bil prvič v virih omenjen leta 1137, stoji cerkev sv. Ožbolta pa tudi rudarska zbirka o bivalni kulturi Črnjanov na tem prostem. Rudnik je ohranjen v turistične namene, v sosednji vasi Mežica pa je muzej Podzemlje Pece.

V okolici Črne so še druge znamenitosti: Potočka zijalka, Črno jezerce, Olševo, na poti proti Uršlji gori raste Najevska lipa, kjer organizirajo srečanje z državniki pod Najevsko lipo; na meji z Avstrijo stoji cerkev sv. Ane z znamenitim kipcem črne Marije. TIC – Park kralja Matjaža organizira vodeno kolesarjenje po rovih opuščenih rudnikov: »S kolesi v podzemlje«; tekaški maraton kralja Matjaža in gorsko kolesarjenje »Divjo jago« ter »Štalekarjev skok« po grofu Štalekarju, ki je skočil s konjem na drugi breg Mežice.

Vendar pa imajo v okviru vseh teh prireditev »Gradovi kralja Matjaža« osrednjo vlogo tako v življenju domačinov kakor tudi v svoji prepoznavnosti v širšem kulturnem prostoru.

Izročilo o kralju Matjažu in prireditve povezane z njim so trdno zasidrane v življenju ljudi na Koroškem in njihovi kulturni dediščini. Kralj Matjaž simbolično predstavlja kulturno in tradicionalno podobo teh krajev, še posebej Zgornje Mežiške doline. Tako krajevno izročilo kot kulturna krajina sta bistveno zaznamovan z izročilom o kralju Matjažu. Blizu kočice na Peci (1665 m) je votlina, v kateri je kip spečega kralja Matjaža, delo kiparja Marjana Keršiča Belača.

Ker je Koroška odmaknjena od večjih središč Slovenije in infrastrukturno slabo povezana z ostalimi kraji je toliko bolj pomembno, da s pomočjo izročila poveča kulturno identiteto, turistično ponudbo in zviša kvaliteto bivanja prebivalstva.

Priloge

Bibliografija

Ivan Grafenauer, Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu. Dela / Opera SAZU, Razred / Classis II, 4, Ljubljana 1951.

Milko Matičetov, Kralj Matjaž v luči novega slovenskega gradiva in novih raziskovanj. Razprave / Dissertationes SAZU, Razred / Classis II, 4, Ljubljana 1958, 1101–156.

Slovenske ljudske pesmi I., Uredili: Z. Kumer, M. Matičetov, B. Merhar, V. Vodušek. Ljubljana 1970.

Zenon Kuzelja, Ugorski korol' Matvij Korvin v slavjanskij ustnij slovesnoszi. Lvov 1906.

Milko Matičetov, Kralj Majaž nad ideologijo. Sodobnost 39, Ljubljana 1991, 709–711.

Milko Matičetov, Zakaj ruvati Matijo Korvina iz našega ustnega izročila? Traditiones 20, Ljubljana 1991, 199–207.

Spletne strani

<http://www.gradovikraljamatjaza.com>

www.PriMatjazu.com